

MONIKA BOKINIEC

BOHDAN DZIEMIDOK

Profesor Bohdan Dziemidok to znany filozof i teoretyk sztuki, zajmujący się przede wszystkim estetyką, jak również etyką oraz aksjologią ogólną. Jest ceniony także jako dydaktyk i animator życia akademickiego.

Zdana z wyróżnieniem matura pozwoliła mu wyjechać za granicę i podjąć studia filozoficzne na uniwersytecie w Leningradzie (Sankt Petersburgu). Już wówczas jego zainteresowania filozoficzne kierowały się ku estetyce. Po powrocie do Polski rozpoczął pracę na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. W roku 1963 obronił tam pracę doktorską, zatytułowaną *Próba skonstruowania teorii komizmu na podstawie teorii w tej dziedzinie*, pod kierunkiem profesora Narcyza Łubnickiego. Jednak, jak sam wspomina, prawdziwym duchowym oraz intelektualnym przewodnikiem był dla niego, zmarły niedawno, profesor Stefan Morawski. Rozprawa doktorska stała się podstawą książki *O komizmie* (1967), która została opublikowana również w języku angielskim i rosyjskim. Treść tej rozprawy jest znana badaczom na całym świecie, wciąż bowiem pozostaje ona jednym z najważniejszych i najczęściej cytowanych opracowań związanych z tą problematyką. Dokonana przez Bohdana Dziemidoka filozoficzna analiza kategorii komizmu była pionierska nie tylko na gruncie polskim. W pracy tej Autor podjął próbę określenia komizmu i jego odmian (śmieszność, ośmieszanie, poczucie humoru, szyderstwo itp.). Dokonał również typologii i charakterystyki głównych form artystycznych komizmu (humoreska, satyra, farsa itp.) oraz niektórych sposobów zastosowania komicznych form wyrazu poza sztuką: w dyskusji i polemice naukowej, debacie politycznej... itp.

Profesor Dziemidok był stypendystą oraz wykładowcą wielu renomowanych uczelni. W roku 1967 otrzymał prestiżowe stypendium Fundacji Forda i wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie spędził dziewięć miesięcy, dzieląc czas między dwie znamienite uczelnie ame-

rykańskie: University of California w Berkeley i Columbia University w Nowym Jorku. W Berkeley Bohdan Dziemidok nawiązał współpracę z dwiema wybitnymi postaciami sztuki i nauki polskiej: Czesławem Miłoszem oraz Władysławem Tatarkiewiczem. Po powrocie do Polski rozpoczął się ważny okres w badaniach naukowych Profesora, który można określić jako analityczno-fenomenologiczny. Jego zainteresowania skupiły się wówczas na polskiej estetyce dwudziestolecia międzywojennego, co zaowocowało cenioną monografią pt. *Teoria przeżyć i wartości estetycznych w polskiej estetyce dwudziestolecia międzywojennego*, która ukazała się w 1980 roku. W książce tej charakteryzuje, z różnych perspektyw badawczych, poglądy czołowych teoretyków sztuki dwudziestolecia międzywojennego (Henryka Elzenberga, Romana Ingardena, Stanisława Ossowskiego, Władysława Tatarkiewicza, Mieczysława Wallisa, Stefana Baley, Leopolda Blausteina, Leona Chwistka oraz innych teoretyków sztuki), dotyczące koncepcji wartości estetycznej i estetycznego przeżycia. Książka ta stanowi w dalszym ciągu jedno z najpoważniejszych opracowań poświęconych estetyce polskiego dwudziestolecia międzywojennego.

W roku 1978 Bohdan Dziemidok ponownie wyjechał do Stanów Zjednoczonych, dzięki Fundacji Amerykańskiej Rady Towarzystw Naukowych. Spędził wówczas kilka miesięcy jako *visiting professor* w Temple University w Filadelfii, znanym i cenionym ośrodku naukowym między innymi w dziedzinie estetyki, a także w Berkeley. Wyjeżdżał jeszcze kilkakrotnie: rok 1987 – uniwersytet w Oksfordzie, w tymże roku jako wykładowca na uniwersytecie w Chicago, rok później na Uniwersytecie Łomonosowa w Moskwie, 1993 – Uniwersytet Tokijski, 1994 – Wolny Uniwersytet Berliński.

Profesor Dziemidok współpracował z wybitnymi postaciami świata estetyki i filozofii sztuki, stając się jednym z najbardziej kompetentnych znawców estetyki obszaru anglo-amerykańskiego. Dominujące zainteresowania tego okresu to zespół zagadnień dotyczących wpływu sztuki na psychikę odbiorców, szczegółowe problemy estetyki i aksjologii, ze szczególnym uwzględnieniem amerykańskich dwudziestowiecznych teorii wartości i koncepcji sztuki. Rezultatem tych badań była ważna książka *Sztuka, wartości, emocje*, która – będąc świadectwem kilkunoletnich rozważań i poszukiwań – ukazywała, w swym planie ogólnym, wagę twórczości artystycznej we współczesnej kulturze. Sztuka „stanowi swoiście ludzką formę manifestacji naszej podmiotowości, potrzeby ekspresji i zmysłu badawczego”. W pracy tej Bohdan Dziemidok broni tezy o szczególnej funkcji samej estetyki, gdyż ta dziedzina filozofii „to nic innego, jak refleksja nad specyfiką i warunkami tej manifestacji, nad życiem. Dotyczy więc ona istoty człowieczeństwa, a zarazem współczesności, daje bowiem – podobnie jak sztuka – świa-

dectwo epoce” (*Sztuka...*). Nie mniej ważne były wyniki dociekań szczegółowych, które Autor poświęcił wartościom, emocjom, przeżyciu czy doświadczeniu o charakterze estetycznym oraz ich wzajemnym zależnościom i związkom, gdyż mają one

(...) kapitalny, choć na pierwszy rzut oka niedostrzegalny, lub nawet wstydliwie ukrywany, wpływ na nasze zachowanie. Nie mogą być przeto uważane wyłącznie za przedmiot zainteresowań wąskiego kręgu akademickich badaczy, lecz są, analogicznie jak język, którym mówimy; jak wierzenia i przekonania, jakie żyjemy; jak lęki i niepokoje, jakie nas trapią, i jak pragnienia, które nami powodują, integralną częścią naszej niespokojnej, poszukiwawczej, krytycznej, twórczej natury, naszej Ja, naszej autentyczności, naszej tożsamości (*Sztuka...*).

Uzupełnieniem tych przemyśleń były dalsze badania dotyczące aksjologii sztuki i jej funkcjonowania w życiu społecznym, które znalazły się w dwóch pracach zbiorowych, redagowanych przez Profesora: *Problematyka wartościowania w amerykańskiej filozofii i estetyce XX wieku* (zredagowana wspólnie z A. Ceynową i M. Janiakiem, 1995 rok) oraz *Amierikanskaja filozofia iskusstva* (zredagowana razem z B. Orłowem, 1997 rok). Jednocześnie, co niezwykle ważne, Profesor nieustannie promował z sukcesem polską myśl estetyczną za granicą, czego dowodem jest m.in. książka współredagowana z Peterem McCormikiem: *On the Aesthetics of Roman Ingarden. Interpretations and Assessments*.

Od końca lat osiemdziesiątych przedmiotem zainteresowań Profesora stała się sztuka neoawangardowa oraz postmodernistyczna, która zakwestionowała podstawowe założenia, interpretacje i ustalenia tradycyjnej estetyki, jak również filozofii sztuki. Przedmiotem badań stały się także procesy deestetyzacji sztuki i estetyka życia codziennego. Podsumowaniem tych badań są *Główne kontrowersje estetyki współczesnej* (2002 r.). Książka zawiera wiele artykułów, pierwotnie drukowanych w zachodnich czasopismach naukowych, które zostały przetłumaczone i przystosowane do polskiego wydania, co jest szczególnie cenne przy wciąż niełatwym dostępie do tego rodzaju obcojęzycznych periodyków. Nie sposób opisać wszystkich wątków oraz wyrazić wszystkich idei w niej zamieszczonych. Można stwierdzić, że Bohdan Dziemidok kontynuuje rozpoczęte przed laty badania, choć – co oczywiste – przekracza uzyskane wówczas wyniki, dysponując obecnie głębszą wiedzą związaną z badanym przedmiotem. Pojawiają się też nowe zagadnienia, które niejako wynikają z rozszerzonego ujęcia kwestii artystyczno-estetycznych. Jest jednak znamienne, że książkę otwiera rozdział o charakterze metaestetycznym, pt. „Przedmiot, trudności i perspektywy estetyki współczesnej”, zamyka zaś rozdział: „Perspektywy estetyki i filozofii sztuki”, w którym mowa jest o trudnej, kryzysowej sytuacji współczesnej estetyki, ale zarazem o przemianach we współczesnej

kulturze, w której estetyka raczej zyskuje niż traci na znaczeniu, mimo głosów o nieuchronnym przejściu kompetencji estetyki przez filozofię kultury. Profesor Dziemidok pisze:

Sądzę, że estetyka może być uprawiana na różne sposoby, zawsze jednak jej jądrem pozostanie sztuka i zjawiska (przedmioty, stany rzeczy, jakości, wartości, potrzeby i przeżycia) estetyczne. (...) Czy estetyka filozoficzna stanie się częścią filozofii kultury? Niewykluczone, przyszłość pokaże, jak będzie. Nie mamy jednak wątpliwości, że tak czy inaczej przetrwa kolejny kryzys i następne, tak jak przetrwa filozofia, której częścią była, jest i będzie estetyka” (*Główne kontrowersje...*).

Okres ostatnich kilku lat to zwrócenie się w kierunku problematyki związanej z procesami kulturowymi, wynikającymi z przekształceń globalizacyjnych na kontynencie europejskim. Rezultatem przemyśleń autorskich oraz pracy redaktorskiej jest książka wydana w 2001 roku pt. *Integracyjna i dezintegracyjna rola artystycznych środków przekazu w kształtowaniu tożsamości narodowej i jednoczeniu Europy*, która skupia badaczy z sześciu krajów Europy Środkowej, zainteresowanych tematem głównym książki. Jak Profesor zaznaczył na wstępie, celem książki (projektu badawczego) było wstępne rozpoznanie „pozytywnej i negatywnej roli, jaką odgrywają środki artystycznego przekazu (stosowane nie tylko w sztuce, lecz również w kulturze popularnej) w procesie integracji europejskiej”. Tak zakreślony obszar dociekań wykracza poza estetykę, w stronę badań interdyscyplinarnych, pokazując zarazem wysoce złożoną (wieloaspektową) problematykę rozważaną na styku kilku dziedzin: estetyki i psychologii, socjologii, pedagogiki, politologii, teorii komunikacji. Na tak wyznaczonym obszarze sama sztuka nabiera nowych sensów, dzięki rozważaniu jej związków z tożsamością narodową czy narodową kulturą. A zatem, w obszarze refleksji pojawiają się, w konsekwencji, uwagi na temat znaczenia i roli artystycznych środków przekazu w aspekcie negatywnym: w szerzeniu nacjonalizmu i szowinizmu, wyrażaniu i popularyzowaniu stereotypów narodowych, uprzedzeń etnicznych itd., lecz także w aspekcie pozytywnym: budowanie, na podstawie doświadczeń artystyczno-kulturalnych, wspólnot ponadlokalnych (aż do wspólnoty europejskiej włącznie). Należy podkreślić, że książka ta stanowi ważny wkład w procesie „nadrabiania” przez estetykę teoretycznych zaległości w rozpoznaniu problematyki integracji, jeśli weźmiemy pod uwagę stopień zaawansowania innych dyscyplin naukowych, gdyż jasne rozpoznanie szans i zagrożeń stanowi dodatkową możliwość integrowania kultury na kontynencie. Owa problematyka jest szczególnie ważna dla państw Europy Środkowej, gdyż poznawanie, asymilowanie i, w kon-

sekwencji, integrowanie przez sztukę miało najczęściej charakter jednokierunkowy.

Praca naukowa przyniosła Profesorowi uznanie środowisk naukowych, a także władz lokalnych oraz centralnych. Potwierdzeniem pozycji Bohdana Dziemidoka w świecie nauki jest przynależność do wielu instytucji naukowych oraz wydawniczych. Profesor był redaktorem naczelnym *Studiów Estetycznych*, ponadto należał lub nadal należy do redakcji oraz komitetów redakcyjnych wielu renomowanych pism naukowych: *Journal of Value Inquiry*, *Philosophical Inquiry*, *Acta Philosophica*, *Polish Philosophical Review*, *Estetyka i Krytyka*, *Humor*. Ważnym również zakresem jego aktywności jest przynależność do stowarzyszeń i organizacji naukowych, takich jak: Komitet Nauk Filozoficznych PAN, Society for Advancement of American Philosophy, International Association for Aesthetics (gdzie był pierwszym wiceprezydentem w latach 1992–1998). W roku 2004 został wybrany spośród najbardziej liczących się estetyków na świecie i zaproszony jako specjalny gość (tzw. *keynote speaker*) na Kongres Estetyczny w Rio de Janeiro. Ponadto Profesor został uhonorowany Indywidualną Nagrodą Ministerstwa Edukacji Narodowej, którą otrzymał w roku 2003. Poza pracą naukową Profesor angażował się również w inne działania. Po przejściu z Lublina do Gdańska (1983 r.) i podjęciu pracy w Instytucie Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Gdańskiego pełnił wiele ważnych funkcji: kierownika Zakładu Etyki i Estetyki, dyrektora Instytutu i dziekana Wydziału Nauk Społecznych. Ukoronowaniem jego działalności administracyjnej było powołanie na Uniwersytecie Gdańskim w roku 1996 samodzielnego kierunku studiów filozoficznych, kierunku bardzo ważnego, bez którego żaden uniwersytet nie może w pełni szczyć się tym mianem.